

Dunja BROZOVIĆ-RONČEVIĆ

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

IZ ISTARSKE HIDRONIMIJE

U članku se analiziraju istarski hidronimi, od najstarijih predromanskih i predslavenskih do najmlađega sloja hrvatske hidronimije. Stratifikacija je istarske hidronimije iznimno složena i vjerno odražava svu kompleksnost etničkih i jezičnih prožimanja na tom našem najvećem poluotoku.

Istra je unutar Hrvatske jedno od područja najsloženije jezične stratifikacije na kojem su se tijekom višetisućljetne ljudske prisutnosti sretali i doticali razni narodi kao i mnoge male, etnički i jezično raznolike zajednice.

Prežitke možebitnih predindoeuropskih jezičnih slojeva moglo bi se tražiti isključivo u onomastici, i to poglavito u hidronimiji jer je znano da su područja oko rijeka oduvijek prostori prvih ljudskih naseljavanja te imena velikih rijeka nerijetko predstavljaju prve leksičke podatke o nekom jeziku. Ujedno, istarske su rijeke, što je naravno slučaj i na drugim područjima, među prvima bivale imenovanima jer su tijekom stoljeća bile označiteljima granica, kako državno-pravnih tako i etničkih.¹ Moguće je da su i sam etnik (*H*)*istri* i naziv zemlje (*H*)*istria* povezani s jednim širokim indoeuropskim etimološkim gnijezdom, dobro predstavljenim u europskoj hidronimiji, uključujući prije svega i sam Istro. (Ἰστρός) = tračko ime za Dunav.²

¹ Usp. M Kozličić, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, dijelove koji se odnose na Istru. A. Degrassi je u svom opsežnom djelu *Il confine nord-orientale dell'Italia Romana* detaljno obradio sva pomicanja sjeveroistočnih talijanskih granica. Usp. također i Suić 1967: 34-37.

² Na tu je mogućnost ukazao i F. Crevatin 1976 : 35-36, prihvaćajući izvođenje toga imena od ie. **ISĒROS* 'silan, moćan, brz' s gubljenjem šva u središnjoj poziciji. Usp. i Krahe 1925 : 27; 1964 : 103-104. A. Breidaks 1990 : 45 donosi cio niz srodnih hidronima osobito s baltičkoga područja. Usp. i Waldman 1978 : 285-286.

Stratifikacija hidronimije istarskoga poluotoka odražava svu kompleksnost etnojezičnih prožimanja toga prostora. Teško je sa sigurnošću odrediti hidronime koji bi pripadali predindoeuropskom supstratu, jer su primjerice, za mnoga imena koja su se smatrala "mediteranskima", novija istraživanja pokazala da se radi o grčkim riječima, pa se tim problemom neću niti pokušati baviti.

Najstariji prepoznatljiv sloj istarskih hidronima, kojega sa sigurnošću možemo okarakterizirati samo kao p r e d r i m s k i, odražen je u imenima većih rijeka. Na primjeru je Istre kvalifikacija "velik" relativna, no u kontekstu istarskoga poluotoka, *Rižana*, *Dragonja*, *Mirna* i *Raša* jesu velike rijeke. Spominju se već kod Anonima iz Ravene IV 36: »in qua Istria sunt diversa flumina, inter cetera quae dicitur, id est *Rusano*, *Argaone*, *Neugone* et *Arsia*.«.

H. Krahe koji je mnogo svojih radova posvetio hidronimijskim proučavanjima europskoga prostora, nije se posebno bavio imenima s područja Istre, izuzev kao komparativnim materijalom koji potvrđuje njegovu tezu o postojanju "staroeuropske hidronimije". Prema njemu ilirska, pa tako i histarska i venetska, zajedno s keltskom, germanskom i italjskom hidronimijom pripadaju stupnju razvoja indoeuropskoga jezika kojega je on nazvao "alteuropäisch", koji se je otprilike u 2. tisućljeću pr. K. razvio na prostoru sjeverno od Alpa do Baltika. Kraheovoj se metodi uspoređivanja onomastičkih, posebice hidronimnih osnova, može bez sumnje mnogo štošta prigovoriti,³ čak i nakon njegova napuštanja "panilirizma". On se naime rijetko trudi objasniti semantičku vezu između pojedinih međusobno udaljenih imena, i njihovu srodnost nerijetko bazira isključivo na fonetskim podudarnostima, odnosno na mogućnosti izvođenja iz istog ie. korijena što bez sumnje ne može biti dostatnim dokazom srodnosti imena.

Sloj r o m a n s k i h hidronima prisutan je na čitavu poluotoku, od rimskoga, preko istriotskog do mletačkoga. Refleksi istriotskoga, (istroromanskog)⁴ stratum u hidronimiji Istre nisu brojni iako su mnoga rimska imena bez sumnje prošla kroz istriotski filter i u takvu se liku očuvala do danas. Prvenstveno se to odnosi na područja jugozapadne Istre gdje su istriotski dijalekti najdulje opstali, te se na pojedinim mjestima do danas čuvaju osobine istriotskoga, osobito u konsonantskom konzervativizmu.

³ W. P. Schmid jedan je od najjemenentnijih nastavljača Kraheovih hidronimijskih proučavanja, ali i jedan od najžešćih kritičara koncepcije staroeuropskog jezika kao međustupnja između indoeuropskoga i pojedinih zapadnoeuropskih jezika. Prema njemu "staroeuropski" ne predstavlja jezični već onomastički pojam, odnosno o klasu vodnih imena. Usp. Schmid 1968, 1981 i 1985.

⁴ Usp. M. Deanović 1962: 377-384. Deanović s pravom daje prednost jednoznačnomu terminu istriotski. On ističe veliki značaj odraza istriotskoga jezika u toponimiji budući da za njega prvi pisani dokumenti potječu tek iz prošloga stoljeća te su stoga već jako venecijanizirani. Nažalost i toponimi su rijetko zabilježeni prije 14. st. kada je venecijanski utjecaj već bio znatan.

U današnjoj su Istri bez sumnje najbrojnija slavonska imena, hrvatska i slovenska, no ona se ipak velikim dijelom odnose na mikrohidronimiju. Slaveni su toponime predrimskog supstrata (histarskog, venetskog i eventualno keltskog) po dolasku na istarski poluotok preuzimali u već romaniziranu obliku i kao takve ih prilagođavali svomu jezičnom sustavu, isto kao i izvorno romanska imena (latinska, te istriotska, mletačka i eventualno furlanska). Hrvatska, dakle izvorno slavenska imena lokava, bara, potoka, izvora i sl. nalazimo pak ne samo u središnjoj i istočnoj, pretežno hrvatskim pučanstvom naseljenoj Istri, već i u zaleđu naselja na zapadnoj, pretežito romanskoj obali poluotoka.

Ime rijeke RAŠE pripada najstarijem sloju istarske hidronimije, a u antičkim se izvorima bilježi kao *Arsia*. Nakon Augustove podjele Italije na regije, na toj je rijeci bila granica Italije: »*mox oppidum Nesactium et — nunc finis Italiae — fluvius Arsia*« (Plinije, *Naturalis Historiae* III, 129),⁵ odnosno Istra je s Venetom činila desetu provinciju, dok je poslije na Raši bila granica puljskoga agera. Ta rijeka po svojim fizičkim osobinama ne predstavlja prirodnu granicu Istre, ili osobito povoljnu obrambenu liniju, već je ona dugo vremena bila etničkom granicom između Histra i Liburna: »*Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flumen Titium*« (Plinije, N.H: III. 139). Odvojenost od rimskog Ilirika, odnosno od provincije Dalmacije, uzrokovala je da se nerijetko sumnjalo i u ilirsku etničku pripadnost samih Histra, što je na temelju onomastičkih podataka i povijesnih izvora nastojao opovrgnuti M. Suić (1967 : 37-50).

Anna Karg u svom iscrpnom prikazu toponimije antičkoga Veneta i Istre⁶ smatra da zbog široke rasprostranjenosti imena s osnovom *ars-* na raznim, međusobno udaljenim europskim prostorima, ne može biti sa sigurnošću odgovoreno na pitanje o jezičnoj pripadnosti toga istarskoga hidronima. Dovodi ga u vezu s imenima Ἀρσ-όβιον i Ἀρσ-ικουά (Ptolomej II, 11, 13, 14) u Germania Magna, potom Ἀρσα u Dardaniji (Prokop. aed. IV 4). Ona smatra da bi se za jedan dio tih imena ipak trebalo računati s predindoeuropskim podrijetlom, jer su imena s osnovom *ars-* zabilježena od iberskog poluotoka (*Arsia* u Španjolskoj i jedna šuma u Laciji) do Male Azije (*Arsada* u Likiji) i jedan hidronim *Arsia* u Armeniji, dakle i izvan prostora na kojem Krahe prepoznaje "staroeuropsku" hidronimiju. Pokorny navodi i ilirski hidronim *Ahse* (starije *Arsene/Orsene*). Etimologija kojoj se priklonio Pokorny izvodila bi to ime iz ie. korijena **er-/*or-* koji je prvobitno značio 'staviti u pokret, pobuditi, poticati' i vezivala ga uz skt. *árṣati* 'teče'. Kao

⁵ Citati iz antičkih izvora su preuzeti su iz knjige Mate Križmana: *Antička svjedočanstva o Istri*.

⁶ Usp. A. Karg 1941–42 : 103, 175.

zanimljivost može se navesti da on od istoga ie. korijena izvodi od osnove *erei-* i slavensko **raia* 'struja, tok' odnosno *roj* od čega nastaje *rěka* (predpraslavenski **roi-kā*).⁷ P. Skok je, kao i A. Mayer, povezivao ime istarske Raše, s imenom *Raška* u Srbiji, toponimom *Arsia* na Apeninima i riječju *arsia* na "etruščansko-umbrijskim" natpisima u značenju 'sveto', što je »bez sumnje pred-ie. iz doba diviniranja rijeka, šuma«. To Skokovo tumačenje prihvaća i P. Šimunović iako nema razloga pretpostavljati etruski kompleks na tlu Istre. I Mayer odbacuje povezivanje s etruskim, ističući da se etruski nazivi sa sličnom fonetikom odnose samo na naselja i planine.⁸

H. Krahe u više se navrata vraćao tomu istarskom hidronimu.⁹ Za njega se kod hidronima *Arsia* naravno radi o ilirskom imenu izvedenome iz ie. korijena **er-/*or-* od kojega je s *-s-* proširkom (dakle *-ers, -ors*) rekonstruirao ishodišni lik **ors-iā* s ilirskim *-ā- < -ō-*. Smatra da je, kao i u slučaju s ie. **dreu-* u *Drouos* 'tok rijeke', već prije nastanka "staroeuropske hidronimije" taj korijen služio za tvorenje "vodnih" riječi, o čem svjedoči velik broj srodnih apelativa. Istarski hidronim *Arsia* po njemu je rezultat *s* tvorbe (dakle ne proširka) i srodan hidronimima *Arisa, Arize* (pritok Ruisoa u j. Francuskoj), *Aresa* (bjeloruski *Oresa*, lijevi pritok Pripjata) i staropruskom riječnom imenu *Arse*. Nekoliko je rasprava posvetio baltičko-ilirskim paralelama,¹⁰ i utemeljio je tezu o srednje-istočno europskom podrijetlu zajedničkoga pradijalekta. Ističe međutim, kako ta usporedba ipak slabi time što se hidronimi tipa *arsia/arse* javljaju i dalje na zapadu. Na koncu zaključuje da je sličnost ilirskih i baltijskih toponima vjerojatno ipak samo rezultat susjedstva budući da su Iliri za sjeverozapadne susjede imali Germane, a sjeveroistočne Balte. Na temelju mnogobrojnih primjera može se zaključiti da je najuvjerljivija etimologija koja ime *Arsia* izvodi od ie. **or-/*er-* što su je predložili Krahe i Pokorny, a prihvaća je i Bezljaj¹¹ za istoimenu rječicu, pritok Vipave u Sloveniji. U hrvatski je jezik to ime prihvaćeno vrlo rano, sigurno prije XI. st. do kada je vrijedio zakon otvorenoga sloga, pa nastaje današnji lik *Raša* s metatezom likvida.

⁷ Usp. J. Pokorny 1959: 326.

⁸ Usp. P. Skok, ERHSJ III, 111 i P. Šimunović 1986: 51. bilj. 3. Usp. i Mayer 1957: 61., 1959: 13.

⁹ H. Krahe 1956: 246; 1962: 34; 1964: 47.

¹⁰ H. Krahe 1956; 1957. A. Breidaks 1990: 43, kao i mnogi autori prije njega, prostiranje uskog pojasa "ilirskih" toponima od Jadrana do Baltika pripisuje drevnoj ruti trgovine jantarom. E. Polomé u raspravi o ilirsko-venetskim vezama osporava Kraheovo povezivanje ilirskog i baltičkog onomastičkog materijala, a sumnja i u postojanje Kraheove "Alteuropäisch" hidronimije. Usp. Polomé 1966: 59-62.

¹¹ F. Bezljaj 1961: 142.

Druga rijeka, najveća u Istri, koja se spominje u antičkim izvorima današnja je MIRNA, tal. *Quieto*. Predrimsko ime *Ningum*, (*Nengone*, *Nengon*, *Nengo*, *Neugone*, *Nangon*), nije se sačuvalo niti za njega postoji valjano tumačenje. Grci su tu rijeku nazivali *Istro* smatrajući da se radi o rukavcu velike rijeke *Istro* (Dunav) koja se ulijeva u Jadran (Benussi 1877 : 40). U antici je Mirna označavala granicu porečkoga agera. Isušivanjem ušća u srednjem vijeku rijeka u svom donjem toku postaje smirena pa su zabilježeni likovi *Laimis* (1125. g.), *Layme*, *Leme*, *Lemo* (< *lama* 'aqua stagnante') u značenju vodenaste doline.¹² Za taj se dio rijeke u srednjovjekovnim izvorima često bilježi jednostavno ime *Flumen* (*»usque ad Flumen, et per ripam usque ad Aimen«*, Kandler I), odnosno *Flumen Magnum* (*»Castrum nostrum Pinguenti incipiendo a flumine Magno«*, Kandler III) kao što je Hrvati poslije nazivaju jednostavno *Reka*, odnosno *Vela Reka*. Ime *Quietum*, *Quieto* bilježi se na povijesnim zemljovidima od XIV. stoljeća, a nastalo je venecijanskim prevođenjem starijega *Laimis*. *Mirna* je naravno hrvatska prevedenica srednjovjekovnoga romanskoga *Quieto*.

Sjevernije od Mirne, na današnjoj granici Hrvatske i Slovenije nalazi se rijeka DRAGONJA (tal. *Dragogna*), u antici *Argao* (kod Ravenjanina IV 36 u abl. *Argaone*). A. Karg prihvaća Kraheovo objašnjenje prema kojemu se radi također o ilirskom imenu izvedenom od ie. **arg'*- 'bjelkast, svjetao' (otuda naziv za srebro: gr. ἄργυρος, lat. *argentum*).¹³ Prema Kraheu ta je osnova osobito plodna u hidronimiji te on navodi cio niz srodnih ilirskih i drugih "alteuropäisch" hidronima: *Argya* (južni Ilirik), *Argentia* (u sj. Irskoj), *Argentia* (u Provansi, u Alzasu i dr.), *Argentona* (u Kataloniji), Ἀργύος, *Argyrunum*, *Argyripa* itd. Istoj osnovi pripada po njegovu mišljenju vjerojatno i litavski hidronim *Argà* (a istoimene rijeke nalazi u Švicarskoj i u Španjolskoj). U prilog ilirskom tumačenju svjedoči po njemu također i mesapski apelativ *argorian* 'srebro' (naravno, ako je mesapski zaista dijelom ilirskoga kompleksa). Inicijalno je *d-* u imenu *Dragonja* nastalo, kako piše i Bezlaj (1956: 148) od romanske prijedložne veze — *fūme d'Argogna* — kao kod furlanskih imena *Damar* < *ad Amar*, *Deleš* < *ad Alesso* itd. Već g. 1035. bilježi se *»per Argonem usque ad mare salsum«*, a već 1100. *»usque ad aquam Dragugne«* (Kandler, CDI, I). Bezlaj navodi da su Benussi i G. Gravisi povezivali ime te rijeke s keltskim **Earg-aon* 'piccola acqua'. Pučka etimologija povezivala ga je pak, prema neukrotivu rječnom toku u kišnim razdobljima, s romanskim

¹² Ugussi 1988-1989 : 229. V. i objašnjenje u REW s.v. *lama*. Za antički *Ningum* v. Karg I 117, II 201. F. Bezlaj 1961: 22-23 uspoređuje ime istarske *Mirne* s istoimenim pritokom Save kod Sevnice.

¹³ A. Karg I 103; II 175; Krahe 1925: 15 i 80; 1954: 51-52; 1964: 53.

drago 'zmaj', što se inače relativno često susreće u romanskoj hidronimiji. Takvo su tumačenje prihvaćali neki stariji autori, ali i Rosamani u svom riječniku bilježi: »*l'antica Argao ... Così è denominato questo fiume per il suo tortuoso corso che pare un dragone*« (Rosamani 1958 : 331). Ni Bezljaj začudo ne odbacuje u potpunosti mogućnost takva tumačenje, iako ga postojanje antičkih zapisa imena *Argao* čini izlišnim.

Sjevernije od Dragonje nalazi se rijeka RIŽANA (tal. *Risano*) koja se kod Koprulijeva u Jadran. Još u antici imala je dva imena, *Risānus* i *Formio*, što je vjerojatno rezultat etnički miješanoga stanovništva na tom području. Prije Augustova doba, označavala je granicu Italije: »... *Formio amnis... antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Histriae*« (Plinije, N.H. III, 127), koja se poslije pomiče na jug, konačno do *Rječine* (*Oeneus flumen*).¹⁴ Smatra se da je ta rijeka također granica krajnje keltske penetracije u Istru, kao i najistočnija linija kasnijega izravnog furlanskoga jezičnog utjecaja. Kako se radi o sjeverozapadnom području istarskoga poluotoka, odnosno području izravnoga utjecaja antičkog venetskog, ime *Formio* smatra se venetskim a *Risano* ilirskim.¹⁵ A. Karg navodi etimologiju R. Mucha koji ime *Formio* izvodi od ie. **bher-* 'uzavrijeti, uzburkati se, uskipjeti' (lat. *fermentum* 'kvasac', stirski *topur* 'izvor'). Budući da inicijalno ie. *bh-* u venetskom (a ne venetsko-ilirskom kako navodi Karg)¹⁶ daje *f-*, to bi ime stajalo u vezi s mnogobrojnim zabilježenim imenima na *Borm-*. Takvu se tumačenju priklanja i M. Doria i ime smatra paleovenetskim (1971 : 16). Ilirsko ime iste rijeke *Risano* (kod Ravenjanina neispravno *Rusano*), bilježi se i na Peutingеровoj karti (tavola Peutingeriaria) (A)quae Ri[sani]. Po A. Karg i H. Kraheu tvori se od ie. **reis-*, **rīs*, **ris-* (s nultom redukcijom diftonga *ei*) i oni ga vezuju uz starofrizijsko *risne*, *resne* 'rijeka', starovisokonjem. *risan* 'kišiti, kapati', srednj. vis. njem. *risel* 'kiša', *riseln* 'kišiti' itd. Isto tumačenje predlažu i Skok i Barić. Drugi autori (Mayer, Doria) to ime također smatraju ilirskim ali ga, vjerojatno ispravnije, izvode od ie. **rig-* 'teći'. Svi ga pak povezuju s ilirskim toponimom Ριζ-άνα, Ριζων, Ρίσι-ινον (*Rhizinium*, *Rhízōn*) u Boki.¹⁷ Do naknadne feminizacije imena u slovenskome došlo je analogijom prema 'rijeka' kako je to često slučaj u južnoslavenskoj hidronimiji.

¹⁴ M. Suić neispravno je smatrao da je *Formio* antičko ime rijeke Dragonje. Usp. Suić 1967: 35.

¹⁵ Tako smatra i M. Doria. Mnogi su autori međutim smatrali da je *Formio* starije antičko ime.

¹⁶ Karg 1941-42. 112, 121, 180, Usp. i Krahe 1957 : 17-18.

¹⁷ Sva je tumačenja nabrojao Bezljaj 1961 : 156-157. Usp. i Krahe 1944 : 75. Mayer ističe da su stari pisci risanski zaljev u Boki smatrali rijekom pa i to približava ta dva toponima. On ih izvodi od *rei-g-*, odnosno od baze *erei* 'kretati se'. Usp. Mayer 1936 : 12.

Na krajnjem sjeveru antičke Histrie nalazi se rijeka TIMĀVUS (*ad lacum Timavi, fonte Timavi*), koja se na svom ušću ponekad nazivala i *Mare*. U doba Cezara na njoj je bila granica Cisalpinske Galije, a Suić smatra da je Timav označavao zapadnu granicu Histra prema Italiji i citira Servija: »*Timavus autem in Histria est, inter Aquileima et Tergestum*«¹⁸ U današnjem viđenju Istre ta se rijeka nalazi izvan njezinih granica, no u antičkim i srednjovjekovnim izvorima pojmom Istre bilo je naravno obuhvaćeno znatno šire područje od današnjega Istarskog poluotoka. Doria na temelju tvorbenog sufiksa *-avo-* (kao u *Patavium = Padova < *Patava*) pretpostavlja da se radi o paleovenetskom toponimu, koji je doduše likom podudaran ilirskim imenima te ističe da jedino što se o tom imenu pouzdano može reći jest da je predrimsko.¹⁹ Zanimljivo je međutim da se njegovo ušće često naziva jednostavno *Mare* i to u značenju 'palude, močvara' te da se upravo zbog toga značenja ne može pripisati latinskomu ni keltskom (*more = mori*) supstratu, ali da nije ni "alteuropäisch", kako je to ime želio objasniti Krahe. Krahe izvodi staru osnovu **mor-* 'voda stajačica, močvarni vodeni tok' i ističe da je ta ie. riječ samo u baltičkom i u ilirskome dobila značenje zaljeva. Smatra da je smisao baltičke riječi za zaljev i *mare, maria* na području sjev. jadranskih laguna toliko slično da se mora pomišljati na zajednički semantički razvoj.²⁰

LIMSKI KANAL ili *Kanal de Limo* (u današnjem istriotskom) bilježi se g. 1200 kao *Limo*. Lik *Leme* izvodili su stariji autori od **Limno* (grč. λιμὴν ἕως 'luka'), ili od još manje vjerojatno od *leme < lat. limen 'granica' (Decarli)*, iako to nije bila granica ni porečkog ni puljskog agera. Najvjerojatnije se to ime, kao i ime *Layme, Leme* kako se u srednjem vijeku ponekad nazivala Mirna, treba izvoditi od rom. *lama* 'vodenasta dolina, blatni teren' i sl. (REW, s.v. *lama*).

Najveći dio hidronima *r o m a n s k o g* postanja u Istri potječe iz predmletačkoga razdoblja, o čem svjedoče i stariji zapisi u izvorima, no mnoga su od tih imena naknadno venecijanizirana. Često se radi o prozirnim tvorbama nastalim od zemljopisnih imenica tipa: *Fojba* (potok kod Pazina, < lat. *fovea* 'jama'), *Funtana, Fonatana* (najčešće novijeg mletačkog postanja), *Laco, Lacu nūvo, Lago, Lama, Mosiella* (< lat. *mos* 'kaljuža, blato' — po Doriji furlanski utjecaj),

¹⁸ Suić 1967: 45.

¹⁹ Doria 1971 : 14, 16; 1972 : 28-29. Samo ime nije uvjerljivo objašnjeno iako su ga neki autori dovodili u vezu s osnovom *tem-* 'taman' koju nalazimo u mnogim europskim imenima rijeka (npr. Temza). H. Ölberg 1971 : 52 ističe da se sva ie. vodna imena mogu izvoditi iz indoiranskog apelativnog fonda, a da nasuprot tomu venetski *Timavus* objašnjava skt. *timyati* 'biti vlažan'.

²⁰ Krahe 1956 : 247. Usp. i ESSJ XIX, 227-230, s.v. **mor'e*, gdje se među ostalim mnogobrojnim refleksima ie. **mori, mōri* navodi i litavski *mārios, māres*, staropruski *mary* 'zaljev', kao i Trubačev 1982 : 159-160.

Palu, Pissina, Pontecela (< *ponticulus* 'ponticcelo' — po REW 6650 to je istri-otski oblik), *Torrente, Zustierna* (lat. *cisterna* 'zdenac') itd.

O starosti hrvatske, odnosno slavenske toponimije u Istri svjedoče mnogobrojni primjeri hrvatskih imena zabilježenih u Istarskome razvodu (IR). Bez obzira na to što neki, osobito talijanski znastvenici i danas osporavaju vjerodostojnost datiranja IR u 13. st., neosporno je da su sva u njemu zapisana hrvatska imena morala biti među istarskim Hrvatima prihvaćena znatno prije od prvih zapisa.²¹ O starosti samoga tog izvora svjedoče i hrvatske jezične prilagodbe romanskih i predromanskih imena (prihvaćenih romanskim posredstvom), koje sve pripadaju predmletačkomu razdoblju, odnosno prihvaćene su u hrvatski prije XII. st. Analizom hrvatske toponimije IR, P. Šimunović pokazao je da se ona ničim ne razlikuje od onovremene toponimije ostalih hrvatskih područja.

Hidronimi Istarskoga razvoda odraz su najstarijega sloja hrvatske toponimije nastaloga onimizacijom zemljopisnih apelativa. Bilježimo jednočlane hidronime likom jednake vodnim apelativima, dakle bez afikslnih dodataka: *Reka*, (*Jezero*,²² *Potok*, *Lokva*, *Plitva* 'plitko mjesto', *Sopot* 'vrutak', *Struga* 'udubljeno mjesto u koritu rijeke' itd. Neka su imena izvedenice od apelativa ili pridjeva: *Tep-lak*,²³ *Glibočica*, *Globoka* (< dubok, globok semantičko preklapanje s glf'b 'blato') itd. U IR nalazimo i dvočlane hidronime, uglavnom posjedovne kao: *Vela reka* (Mirna), *Reka dragučka*,²⁴ *Bolin brod*, *Knež studenac*, *Mulča potočina* (< *mul* /*mulj* + dem. sufiks -*ča*), *Trnova loki*.

Drugi, mlađi i znatno malobrojniji sloj hrvatskih imena nastaje u XVI. st. nakon druge velike hrvatske doseobe u Istru, na opustošena i napuštena romanska područja, te novopridošli Hrvati nisu imali od koga naslijediti prijašnje toponime.

Raznolika mikrohidronimija Istre, nastala kao rezultat geomorfološke razvedenosti poluotoka, većim je dijelom motivirana zemljopisnim nazivljem. Tako

²¹ O tome je u više navrata pisao Petar Šimunović koji je detaljno toponomastički analizirao taj vrijedan izvor tvoren na predlošcima glagoljskih tekstova iz 1275. g. Doseljavanje Slavena, odnosno Hrvata u Istru već je čitavo stoljeće uzrokom mnogobrojnih polemika i neslaganja talijanskih s jedne te hrvatskih i slovenskih povjesničara i filologa s druge strane. Problem hrvatskoga doseljenja u Istru na temelju i onomastičke građe analiziraju P. Skok 1934: 132-140; Žic 1938; V. Bratulić 1956: 99-118; Antoljak 1958: 47-83; Grafenauer 1969: 40-46. i dr.

²² Prema Šimunoviću, u Istarskom je razvodu sačuvan drevni običaj da se velike vode nazivaju samo toponimiziranim terminom pa *Reka* označuje Mirnu, a *Ezero* Čepičko jezero.

²³ P. Šimunović ističe kako još nije istraženo odnosi se ovaj toponim IR na današnje Istarske Toplice, iako ga bez sumnje moramo tražiti na tom području.

²⁴ Za to ime P. Šimunović smatra da je neuobičajen poredak riječi, dakle imenica pa pridjev rezultat utjecaja romanske sintakse.

motivirani hidronimi predstavljaju najstariji sloj slavenske toponimije, a taj je model tvorbe osobito prisutan na južnoslavenskome jezičnom području.²⁵ Nerijetko je vrlo teško u razganičiti u izvorima radi li se o toponimu, odnosno o imenu nekog određenog objekta, ili jednostavno o njegovu opisu s pomoću označnika. Navest ću dio hrvatskih imena, od kojih mnoga stoje zabilježena u povijesnim izvorima kako bi se pokazalo da se istarski hidronimi svojom strukturom i motivacijom ne razlikuju od hidronimije drugih hrvatskih područja slične konfiguracije tla, primjerice Dalmacije.

Najčešća i najstarija su neizvedena imena tvorena onimizacijom vodnih apelativa. Za IZVORE nalazimo imena: *Dražica, Kadanj, Mlaka, Velika Mlaka, Pišćetak, Pišćić, Piština, Preganj, Rupa, Slapac, Slatina, Sopot, Studenac, Študenac, Mrzle vode, Živa voda, Vračak, Vraček, Vraček, Vrućak, Črni Vrućki, Vruja, Mala i Vela vruja, Zvirnica* itd. LOKVE se nazivaju: *Blato, Jama, Kal, Lokva, Mlaka, Močilo, Odotočina, Perilo, Pij, Ponikva, Rupa, Žlib* itd. Brojne su također deminutivne i augmentativne izvedenice kao *Barčevac, Barina, Lokvić, Lokvica, Lokvanj, Lokvina; Kalina i Kalić; Jamin, Jamina i Jamica*; i pluralni likovi *Žlibine, Mokrine, Mocvire, Močila, Močile, Lokvaji, Lokvanji, Lokvice, Pišćetki*. Za POTOKE najčešće bilježimo jednostavno *Patok, Potok, Ričica, Slap, Slapčić, Poslap, Virina, Žlib*.²⁶

Mirna se, kao najznačajnija istarska rijeka naziva jednostavno *Reka* ili *Velika Reka*, a u svom gornjem toku *Rečina* ili *Ričina* (na izvoru se taj prtok naziva *Slapina*). Njezin lijevi prtok naziva se *Krvar*, a desni *Brulska reka*.

Stoljeća romansko-hrvatskog suživota u Istri rezultirala su mnogobrojnim odrazima jezičnoga prožimanja u leksiku i u toponimiji. Hrvatske prilagodbe su uglavnom fonetske naravi, ali i tvorbene, uglavnom prefiksarno-sufiksarne. Navest ću samo nekolicinu zanimljivijih i češće potvrđenih primjera. To su *Lamuč*, (< *lama* 'močvara' + dem. sufiks -*uceus*),²⁷ *Lamišće*, *Puč* (< *puteus* 'zdenac') i

²⁵ U Istri je prisutan i obratan slučaj da se od imena tvori apelativ — tako se primjerice u mnogim istarskim selima za svaku veću protočnu vodu kaže *sava*, na što su ukazali već Skok, Ribarić i u više navrata Šimunović.

²⁶ Naglaske nisam obilježavala jer nažalost nisu sustavno i pouzdano bilježeni u izvorima.

²⁷ Već u IR bilježi se »na loki Lamuča«. Usp. P. Šimunović, *Onomastica Jugoslavica* 6, 11. F. Crevatin izvodi *lama* 'plitko morsko dno bez vegetacije' od *lamūcula*. Ističe da se *la* čulo kao član pa otuda izvodi i *mugla* od čega su nastali mnogi istarski toponimi, među njima i *Muggia*. Usp. *Supplementi istriani al REW II*, str. 424. Doria 1979 : 40 smatra da *Mugla* dolazi od *lamūcula* 'piccola lama'.

Pučul (< *puteolu(s)* = dem. od *puteus*),²⁸ *Podpuč*, *Pučiči*, *Sterenac*, *Štiernica*, *Šterna* (< *cisterna*). Na istoku središnje Istre je rijeka *Boljunščica* (Bogliuno, Bogliuna, Torrente di Bogliuno, Bogliunscizza). Šimunović to ime izvodi od lat. *bulliens* 'ključanje, vrenje vode ili potoka'. Doria pak ime sela *Boljun* (*Bogliuno*) i potoka *Boljunščica* vezuje uz postojanje rimskog kupališta u blizini i izvodi od lat. *balneolum* (**baneolum*) 'kupelj, kupka' kako je predložio već Kandler.²⁹

Zanimljivu skupinu istarskih hidronima predstavljaju složena imena kao odraz romansko-slavenske jezične simbioze. Nastaju prvotno kao posljedica dvojezičnosti u pojedinim sredinama tako da se prevođenjem, u oba smjera isti pojam imenuje na dva jezika. Naknadnim preimenovanjima dolazi tako u jednom trenutku do svojevrsne jezične tautologije: *Lago Iesero*, *Cal Fundusa*, *Torrente Patok*, *Valle della Draga* itd, što sve svjedoči o iznimno zanimljivoj mozaiku istarskih imena.

LITERATURA

- Antoljak 1958 S. Antoljak, Problematika najranijeg doseljenja i nastanjenja Slavena – Hrvata u Istri, *Starine JAZU* 48, Zagreb 1958, 47-83.
- Benussi 1877 B. Benussi, *Manuale di geografia dell'Istria*, Trieste 1877.
- Bezljaj 1956 F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, I. del (A-L), Ljubljana 1956; II. del (M-Ž), Ljubljana 1961.
- Bratulić 1956 V. Bratulić, O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri, *Jadranski zbornik* 1, Rijeka-Pula 1956, 99-118.
- Breidaks 1990 A. Breidaks: Concerning the Parallels between Baltic and Ancient Balkan Languages, *Balkansko ezikoznanie* 33/1-2, Sofija 1990, 43-55.
- Crevatin 1976 F. Crevatin, Pagine di storia linguistica istriana, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e storia patria*, n.s. 24, Trieste 1976, 35-40.
- Crljenko 1985 B. Crljenko, Slavensko i poslavenjeno u toponimiji Istre, *Čakavska rič* 13/1, Split 1985, 99- 114.

²⁸ U IR: »V (jednoj rupi ka se govori Pučul«. Fonem č je refleks jotovanoga c (*r^{si}*) kao u mnogim istarskim toponimima. Crljenko 1985 : 113 navodi da je *puč* u jeziku Hrvata zapadne Istre postala općom imenicom za *izvor*, *zdenac*, *vrelo*.

²⁹ Doria 1979 : 35 smatra da se radi o metatezi od oblika *bañúl*, potvrđenog g. 1064. Bangul. G 1473. zabilježen je diftongizirani oblik *Vanyuol* od kojeg nastaje Bogliuono 1598. g.

- Deanović 1962 M. Deanović, Trace dell'istrioto nell' antica toponomastica dell' Istria. VII. Congresso internazionale di scienze onomastiche, vol. I, Firenze 1962, 377-384.
- Doria 1979 M. Doria, Etimologie e storie di parole come elementi essenziali per la ricostruzione di situazioni dialettali del passato, *Annales*, Sectio linguistica, Tomus 10, Budapest 1979, 23-47.
- ESSJ Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov, Moskva 1974—
- Grafenauer B. Grafenauer, Proces doseljavanja Slovena na zapadni Balkan i u istočne Alpe, *Simpozijum: Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena*, Centar za balkanološka ispitivanja knj. 4, Posebna izdanja ANUBiH knj. XII, Sarajevo 1969, 29-55.
- Karg Anna Karg, Die Ortsnamen des antiken Venetien und Istrien, *Wörter und Sachen* 22, 1941-1942, I. 100-128; II. 166-206.
- Katičić 1976 R. Katičić, *Ancient languages of the Balkans*, Mouton, The Hague 1976.
- Kozličić 1990 M. Kozličić, *Historijska geografija Istočnog Jadrana u starom vijeku*, izd. Književni krug, Split 1990.
- Krahe 1925 H Krahe, Die alten balkanillyrischen geographischen Namen, Heidelberg 1925.
- Krahe 1954 —, *Sprache und Vorzeit*, Quelle & Meyer, Heidelber 1954.
- Krahe 1956 —, *Baltico-illyrica*, *Festschrift für Max Vasmer*, Berlin 1956, 245-252.
- Krahe 1957 —, Vorgeschiedliche Sprachbeziehungen von den baltischen Ost seeländern bis zu den Gebieten um den Nordteil der Adria, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, *Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse*. Jg. 1957, Nr. 3, Mainz 1957.
- Krahe 1962 —, Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, *Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse*, Jg. 1962, Nr. 5, Mainz 1963.
- Krahe 1964 —, Unsere ältesten Flussnamen, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1964.
- Križman 1979 M. Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula-Rijeka 1979.
- Križman 1991 —, *Rimska imena u Istri*, Latina et Graeca, Zagreb 1991.
- Mayer 1936 A. Mayer, Položaj ilirskoga jezika među indoevropskim jezicima, p. o. iz *Nastavnog Vjesnika* 1935/36, Zagreb 1936.
- Mayer 1957 —, *Die Sprache der alten Illyrier*, I, Wien 1957.
- Mayer 1959 —, *Die Sprache der alten Illyrier*, II., Wien 1959.
- Ölberg 1971 H. M. Ölberg, Illyrisch, Alteuropäisch, Breonisch, *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft* 16, Innsbruck 1971, 47-59.
- Pokorny 1959 J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I Band, Bern und München 1959.

- Polomé 1966 E. G. Polomé, The Position of Illyrian and Venetic, u: Birnbaum & Puhvel (eds), *Ancient Indo-European Dialects*, University of California Press, L. A. 1966, 59-76.
- Rosamani 1958 E. Rosamani, *Vocabolario giuliano*, Bologna 1958.
- REW W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1972.
- Skok 1934 P. Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split 1934.
- Suić 1967 M. Suić, Zapadne granice Ilira u svjetlu historijskih izvora, *Simpozijum o Ilirima u antičko doba*, Centar za balkanološka ispiti vanja knj. 2, Posebna izdanja knj. V, Sarajevo 1967, 33-53.
- Šimunović 1976 P. Šimunović, Toponimija istarskog razvoda, *Onomastica Jugoslavica* 6, Zagreb 1976, 3-34.
- Šimunović 1986 —, *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split 1986.
- Trubačev 1982 O. N. Trubačev, Zаметки по slavjankoj onomastike, *Onomastica Jugoslavica* 9, Zagreb 1982, 159-160.
- Ugussi 1988-89 L. Ugussi, I toponimi del comune catastale di Cittanova, *Atti* 19, Centro di ricerche storiche, Trieste-Rovigo 1988-1989, 207-236.
- Waldman 1978 G. A. Waldman, The German and geographical glosses of the Wessobrunn prayer manuscript, *Beiträge für Namenforschung* 13/3, 1978, 261-305.
- Žic 1938 N. Žic, Seoba Hrvata u Istru, *Hrvatska prosvjeta* 3-4, Zagreb 1938.

FROM ISTRIAN HYDRONYMY

Summary

The stratification of Istrian hydronymy reflects the complexity of different ethnic groups that through centuries inhabited Istrian peninsula. This paper discusses some problems of water names that date back from ancient times as well as some recent Croatian hydronyms. Names of the larger rivers belong to the preroman era, and along with proper names from the oldest inscriptions, represent the only trace of ancient Hystrian language. The layer of Romanic names is also well attested, while most names of smaller water courses, and microhydronymy in general, is of Slavic origin and shows the presence of early Croatian settlements in the Istrian peninsula.